

Χρήστος Λυριντζής, *ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ: Η ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ*, εκδ. Νήσος, Αθήνα 2001, 306 σελ.

Γρηγόρης Ανανιάδης

ΛΙΓΕΣ ΕΙΝΑΙ δυστυχώς οι μελέτες που στέκονται κριτικά και αναστοχαστικά απέναντι στην ογκούμενη παραγωγή των κοινωνικών επιστημών, ελάχιστες εκείνες εξ αυτών που προέρχονται μέσα από τους κόλπους τους. Η έλλειψη δε αυτή είναι ιδιαίτερα αισθητή στο πεδίο των πολιτικών επιστημών, όπου, για να θυμηθούμε τον Κιηη, οι σκληρύνσεις μιας επιστημονικής «κανονικότητας» –με όλα τα πλεονεκτήματα αλλά και μειονεκτήματα που αυτή συνεπάγεται– έχουν ίσως παγιωθεί περισσότερο απ' ό,τι αλλού. Υπό την έννοια αυτή το βιβλίο του Λυριντζή είναι ένα τολμηρό εγχείρημα που έρχεται να καλύψει μια πραγματική ανάγκη. Σε ό,τι ακολουθεί θα ήθελα να αναδείξω τις βασικές, κατά τη γνώμη μου, αρετές του εγχειρήματος.

Το πρώτο που με έκανε να κοντοσταθώ ήταν ο ίδιος ο τίτλος του βιβλίου, ή μάλλον ο

Εισήγηση που εκφωνήθηκε κατά την παρουσίαση του βιβλίου που διοργάνωσαν οι εκδόσεις Νήσος (7 Μαρτίου 2002). Έγιναν ελάχιστες τροποποιήσεις για τις ανάγκες του γραπτού λόγου.

Ο Γρηγόρης Ανανιάδης διδάσκει κοινωνική και πολιτική θεωρία στο Τμήμα Κοινωνικής Ανθρωπολογίας και Ιστορίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

υπότιτλος. Ο τίτλος βέβαια, *Σύγκριση και Ερμηνεία*, είναι αφ' εαυτού ελκυστικός και προϋθεάζει για το όλο εγχείρημα. Την προσοχή μου όμως την τράβηξε κάτι στον υπότιτλο, *μια απουσία*. Διαβάζω τον υπότιτλο: *Η πορεία και οι προοπτικές στη σύγχρονη πολιτική ανάλυση*. Προσοχή: «πολιτική ανάλυση» και όχι «πολιτική επιστήμη». Θα μπορούσε βέβαια, αντί για πολιτική ανάλυση, να είχε επιλεγεί ο όρος πολιτική επιστήμη. Τι θα άλλαζε; Μικρή η διαφορά, θα έλεγε κανείς, μικρό το κακό. Κι όμως κάτι, πέρα από τη δική μου προδιάθεση, θα άλλαζε, διότι οι λέξεις έχουν την ιστορία τους, κουβαλάνε τις μνήμες τους, και προκαλούν σημασιολογικά ή συνδηλωτικά κλικ που δεν τα ελέγχουμε.

Η υπόθεσή μου, η υποψία μου ότι η λεκτική αυτή επιλογή μαρτυράει το μυστικό του βιβλίου επιβεβαιώθηκε, στα μάτια μου τουλάχιστον, όταν προχώρησα στην ανάλυσή του.

Να γίνω σαφέστερος: ο δεδηλωμένος στόχος, ή ένας από τους δεδηλωμένους στόχους του Λυριντζή είναι να χαρτογραφήσει τη διαμόρφωση του δεσποζόντος ρεύματος στη συγκριτική πολιτική ανάλυση, να αναλύσει τις επιστημολογικές και οντολογικές παραδοχές του, και να αναδείξει τις απορίες και τα αδιέξοδά του. Όπως μας δείχνει ο Λυριντζής, το δεσποζόν αυτό ρεύμα, στις διάφορες εκδοχές του, ορίζει εν πολλοίς το τι είναι η πολιτική επιστήμη, το πώς την αντιλαμβάνεται η πλειονότητα ίσως εκείνων που την ασκούν, καθώς και εκείνοι που τη χρηματοδοτούν ή κάνουν χρήση των πορισμάτων της. Η συγκριτική πολιτική τής προμηθεύει το αντικείμενο, τη μέθοδο, τους τίτλους επιστημονικότητας, τα διαχωριστικά ορόσημα από άλλες «γειτονικές» κοινωνικές επιστήμες. Πολύ εύστοχα επισημαίνει ο Λυριντζής ότι οι κύριες δεξαμενές από τις οποίες αντλεί η *mainstream* συγκριτική πολιτική τη θεματική της και τα θεωρητικά της εφόδια είναι ο θετικισμός και ο ιστορισμός (ή ένας κάποιος ιστορισμός), για να συνεννοούμαστε: «Ντυρκαίμ» και «Βέμπερ». Επισημαίνει επίσης κάτι πολύ σημαντικό που συνήθως παρασιωπάται ή παραγνωρίζεται: το ότι δηλαδή και οι δύο αυτές γνωστικές παραδόσεις, παρά τις σημαντικές επί μέρους διαφορές τους και τις διαφορετικές τους δεξιώσεις «ανάγονται στην Καντιανή σκέψη και γνωσιολογία, όπου το υποκείμενο, είτε σε σχέση με το ιστορικό πλαίσιο είτε ανεξάρτητα από αυτό, γνωρίζει το αντικείμενό του».

Πρόκειται κατά τη γνώμη μου για επισήμανση καθοριστική που αφορά άμεσα το ζήτημα του υποτίτλου που έβιξα προηγουμένως. Πώς μπορεί το έλλογο υποκείμενο του καντιανισμού να γνωρίσει το αντικείμενο; *Δια της μεθόδου*. Είναι η μέθοδος που καθιστά τη

γνώση αντικειμενική και έγκυρη, που εγγυάται δηλαδή την επιστημονικότητά της. Είναι δε αδύνατον η καντιανή «μέθοδος», ή οι νεοκαντιανές παραφυάδες της, να αντικατασταθούν από μια άλλη επαρκέστερη ή προσφορότερη μέθοδο, διότι εξ ορισμού κάθε μέθοδος, με την αυστηρή σημασία του όρου, επιβάλλει στο αντικείμενο ένα σχήμα, θεωρώντας το αντικείμενό της αυτό προσεγγίσιμο έξωθεν, παραδεχόμενη δηλαδή ότι είναι άμοιρη της συγκριτότητάς του. Με άλλα λόγια, η μέθοδος αφήνει τόσο το υποκείμενο όσο και το αντικείμενο ανέπαφα.

Αυτό ο Λυριντζής το γνωρίζει πολύ καλά, γι' αυτό και μέλημά του δεν είναι να προτείνει μια εναλλακτική μέθοδο, να αναθεμελιώσει δηλαδή την επιστημονικότητα της συγκριτικής πολιτικής ανάλυσης ή της πολιτικής επιστήμης, αλλά να μεταποτίσει τους όρους του προβλήματος. Ο όρος «πολιτική επιστήμη» είναι βεβαρημένος όχι μόνο από μια κάποια συντεχνιακή αυταρέσκεια, αλλά και από μια ολόκληρη θεωρητική σκευή που ο Λυριντζής δεν θέλει να κουβαλήσει ή να χρεωθεί. Και μεταξύ μας δεν του δίνω καθόλου άδικο.

Θα μου επιτραπεί να παραθέσω ένα απόσπασμα από το πρώτο μέρος του βιβλίου όπου ο Λυριντζής διασαφηνίζει, έξοχα κατά τη γνώμη μου, την προβληματική του επί του ζητήματος αυτού:

«[Μ]πορεί για λόγους ειδικότητας και περιγραφής των ερευνητικών ενδιαφερόντων να γίνεται λόγος περί ιδιαίτερου κλάδου συγκριτικής πολιτικής. Αυτό όμως με κανέναν τρόπο δεν σημαίνει ότι έχουμε έναν αυτόνομο χώρο με δυνατότητα σαφούς οροθέτησης από τους συγγενείς του. Η συγκριτική πολιτική αλλά και γενικότερα η πολιτική επιστήμη—στο βαθμό που η πρώτη συγκροτεί το μεγαλύτερο τμήμα του χώρου της πολιτικής επιστήμης—θα πρέπει να ιδωθούν ως πεδία που διεκδικούν την αυτονομία τους, είναι ωστόσο διαρκώς υποχρεωμένα να αναφέρονται και να ανάγονται στην ευρύτερη παράδοση της κοινωνικής θεωρίας και της πολιτικής φιλοσοφίας, σε μια ατέρμονη προσπάθεια κατοχύρωσης μιας ταυτότητας που είναι πάντα δανεική. Η ταυτότητα του χώρου γίνεται έτσι μέρος της γενικότερης μελέτης του “πολιτικού” [...]. Συνδέεται με την κυριαρχία της θετικιστικής μεθοδολογικής κατεύθυνσης και αφορά άμεσα την προσπάθεια [...] θεμελιώσης μιας “επιστημονικής” πολιτικής επιστήμης, η οποία να αναλύει, να προβλέπει και, ενδεχομένως, να παρεμβαίνει στην πολιτική δράση. Ο θετικιστικός επιστημονισμός συμβαδίζει με και ενισχύει τη φιλελεύθερη οροθέτηση του “πολιτικού” που διαχωρίζει την πολιτική από την ιδιωτική, την οικονομική και τη γενικότερη κοινωνική-πολιτική δράση.» (σελ. 104)

Τι κάνει λοιπόν ο Λυριντζής; Για να θυμηθούμε τον Peter Winch, έναν από εκείνους που ξεκίνησαν τη συζήτηση που σήμερα ο Λυριντζής συνεχίζει, ο Λυριντζής ξανακοιτάει, ξανασκέφτεται αυτά που ήδη ξέρουμε. Εγχείρημα ιδιαίτερα δύσκολο και απαιτητικό, αρκεί να θυμηθούμε την προειδοποίηση του Έγκελου ότι «αυτό που ξέρουμε καλά δεν το ξέρουμε καθόλου».

Το εγχείρημα αυτό ο Λυριντζής το διεκπεραιώνει με επιδεξιότητα. Και μόνον αυτός να ήταν ο στόχος του, το βιβλίο του θα αποτελούσε μια σημαντικότερη συμβολή. Είτε πρόκειται για τη σχολή της ανάπτυξης, είτε για τις λεγόμενες *area studies*, τις επικεντρωμένες σε γεωγραφικές περιοχές συγκριτικές μελέτες, είτε για την πολιτικού ενδιαφέροντος μακροϊστορική συγκριτική κοινωνιολογία, η κριτική του ανασκόπηση είναι καλά ζυγισμένη και γόνιμη. Και εδώ οφείλω να τονίσω ότι, επειδή ακριβώς η ανασκόπηση του είναι ουσιαστικά κριτική, δεν είναι, δεν έχει την ανάγκη να είναι, ούτε απορριπτική, ούτε μειωτική. Δεν είναι απλώς θέμα αβρότητας ή ιδιοσυγκρασίας. Από ένα θέμα απόηχου τον προσατεύει νομίζω αυτή καθαυτή η αντίληψή του περί μεθόδου. Είναι λοιπόν σε θέση να επισημαίνει τις αδυναμίες, τις ανεπάρκειες και τα όρια των προσεγγίσεων που εξετάζει τη στιγμή ακριβώς που αναδεικνύει την ιδιαίτερή τους συνεισφορά. Δικαιούται ως εκ τούτου κανείς να υποθέσει ότι είναι και καλός δάσκαλος.

Το πρίσμα υπό το οποίο εξετάζει ο Λυριντζής αυτά που ήδη ξέρουμε είναι η ερμηνευτική παράδοση. Προσοχή: αντλεί από την ερμηνευτική παράδοση έννοιες και τρόπους προσέγγισης, δεν εφαρμόζει κάποια ερμηνευτική μέθοδο. Την παράδοση δε αυτή δεν την αντιμετωπίζει ως δεδομένη, την «φτιάχνει» καθ' οδόν για να εξυπηρετήσει τους στόχους του. Όπως την αντιλαμβάνεται λοιπόν, η παράδοση αυτή περιλαμβάνει τις μετα-θετικιστικές αναπτύξεις της ερμηνευτικής φιλοσοφίας, την κοινωνική θεωρία που γονιμοποιείται από την περίφημη γλωσσική στροφή, καθώς και τον μεταδομισμό. Για να αραδιάσω μερικά ονόματα: Gadamer και Ricoeur (στον τελευταίο ο συγγραφέας στέκεται ιδιαίτερα), αλλά, μεταξύ άλλων, και Geertz και Foucault και Bauman.

Είναι δύσκολο να συνοψίσω τον σχετικό προβληματισμό του Λυριντζή χωρίς να υποπέσω σε απλουστεύσεις που θα τον αδικήσουν. Δεν θα το κάνω λοιπόν. Θα αρκεστώ να σημειώσω το μείζον, ότι δηλαδή για τον Λυριντζή το συμβολικό είναι *συστατικό* του κοινωνικού. Εάν ο Λυριντζής φέρνει τον πολιτισμό στο επίκεντρο της πολιτικής ανάλυσης, ο πολιτισμός δεν είναι γι' αυτόν ούτε ένα προαιρετικό *extra* που δίνει λίγο χρώμα στην ανά-

λυση, ούτε μια ανεξάρτητη μεταβλητή, ούτε ένα καθορισμένο επίπεδο της κοινωνίας. Υπό την ερμηνευτική οπτική του Λυριντζή, η κοινωνική πραγματικότητα συγκροτείται και αναπαράγεται πολιτισμικά, συγκροτείται δηλαδή *en λόγω* εξ υπαρχής, σε «πρώτη» και «τελευταία» ανάλυση.

Είναι αυτή ακριβώς η προσέγγιση που του επιτρέπει να σταθεί κριτικά απέναντι σε ντετερμινιστικές, αναγωγιστικές ή ουσιολογικές μορφές εξήγησης και να αναδείξει την «ποιητική της εξουσίας». Ο όρος αυτός δεν είναι του Λυριντζή. Τον δανείζομαι από την ιστορική της Γαλλικής Επανάστασης Lynn Hunt,¹ διότι θεωρώ ότι αποδίδει παραστατικά τον προβληματισμό του Λυριντζή πάνω στο κεντρικό γι' αυτόν ζήτημα της σχέσης μεταξύ της ταυτότητας, του κοινωνικού και του πολιτικού. Τι εννοώ; Πολύ συνοπτικά: Εάν η ταυτότητα του υποκειμένου, ατομικού ή συλλογικού, είναι προϊόν κοινωνικής κατασκευής, προϊόν δηλαδή της άρθρωσης των διαφόρων αφηγηματικών λόγων και πρακτικών μέσω των οποίων οι άνθρωποι καταλαβαίνουν τον εαυτό τους και τον κόσμο τους, είναι πάντοτε δυνατή η αμφισβήτησή της, η επανασυγκρότηση ή επανασυνάρθρωσή της. Το παράδοξο που μας δείχνει ο Λυριντζής είναι ότι η *ταυτότητα* είναι νοητή μόνο σχεσιακά, ότι είναι αδιανόητη χωρίς τη διαφορά, χωρίς τον ανταγωνισμό, χωρίς, εν τέλει, την πολιτική. Γι' αυτό βέβαια και η τελευταία δεν περιορίζεται στους χώρους και τις διαδικασίες όπου την αναζητά η συμβατική πολιτική επιστήμη.

Θα ήθελα εδώ παρεμπιπτόντως να σημειώσω και κάτι που αξίζει να μνημονευθεί ιδιαίτερα. Ο Λυριντζής δεν φοβάται το φάσμα του σχετικισμού. Σε ένα περιβάλλον όπου οι αμύνητες του ορθολογισμού έχουν στήσει τα αντι-σχετικιστικά τους φόβητρα σε κάθε γω-

νιά του δρόμου, αυτό δεν είναι διόλου αμελητέο. Ο Λυριντζής δεν φοβάται τη ρετινιά του σχετικιστή γιατί δεν τον αφορά. Η έννοια του σχετικισμού κάνει νόημα μόνο στον ορίζοντα του ορθολογισμού. Σε ένα πρόσφατο του κείμενο, ο Clifford Geertz έγραφε ότι, μολονότι δεν έχει καμμία διάθεση να υπερασπιστεί τον σχετικισμό, θεωρεί υποχρέωσή του να δηλώσει αντι-αντισχετικιστής, κι αυτό για τους ίδιους λόγους που κατά την περίοδο του μακκαρθισμού δεν ήταν ανάγκη να είναι κανείς κομμουνιστής για να είναι αντι-αντι-κομμουνιστής.²

Διανύουμε μια περίοδο ιστορικής επιτάχυνσης, σύγχυσης, αβεβαιότητας και κινδύνων. Για να παραφράσω τον Churchill, παράγεται πολύ περισσότερη ιστορία από όση μπορούμε να καταναλώσουμε ή να τακτοποιήσουμε σε προκατασκευασμένα σχήματα. Όλες οι έννοιες που οργανώνουν την πολιτική μας εμπειρία και φαντασία (δημοκρατία, λαός, αντιπροσώπευση, κυριαρχία, ανθρώπινα δικαιώματα, αγορά, παγκοσμιοποίηση, ακόμη δε και η έννοια του πολέμου) έχουν χάσει την προφάνειά τους. Πρέπει να τις ξανασκεφτούμε. Και αυτό δύσκολα μπορεί να γίνει με τον κλασικό καταμερισμό εργασίας που επικρατεί στα περισσότερα τμήματα πολιτικών επιστημών και όχι μόνο: από εδώ η πολιτική φιλοσοφία, δηλαδή ένας κανονιστικός λόγος περί ηθικής εν τέλει, από εκεί η εμπειρική πολιτική ανάλυση – καταμερισμός που απηχεί την καλά ριζωμένη θετικιστική διάκριση μεταξύ του είναι και του δέοντος είναι.

Η δουλειά του Λυριντζή συμβάλλει ουσιαστικά σε αυτήν την προσπάθεια αναστοχασμού, γι' αυτό, συν τοις άλλοις, είναι και πολιτικά εξαιρετικά επίκαιρη.

Η σύγκριση προϋποθέτει την ερμηνεία, είτε μας αρέσει είτε δεν μας αρέσει, είτε το

ξέρουμε είτε δεν το ξέρουμε. Και φαίνεται ότι συχνά η συμβατική συγκριτική πολιτική επιστήμη δεν το ξέρει, ή προτιμά να το αγνοεί. Ο Λυριντζής το δείχνει αυτό πειστικότερα στο δεύτερο μέρος του βιβλίου του, όπου πραγματικά θέτει σε κίνηση τις έννοιες που προηγουμένως επεξεργάστηκε στο πρώτο. Αναλύει διεξοδικά τις πολιτικές προ-καταλήψεις και προ-εννοήσεις που διέπουν την ογκωδέστατη συγκριτική βιβλιογραφία των μεταβάσεων των παλαιοκομμουνιστικών κοινωνιών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Υποβάλλει δε αυτή καθαυτήν την έννοια της «μετάβασης» σε μια καταλυτική κριτική. Μετάβαση πού; Μα φυσικά στο οικουμενικό τέλος που συνθέτουν η ελεύθερη αγορά και οι αντιπροσωπευτικοί θεσμοί της φιλελεύθερης δημοκρατίας. Ο Λυριντζής επιβεβαιώνει ότι δεν υπάρχει χειρότερη μορφή εθνοκεντρισμού από τον ευήθη οικουμενισμό.

Η ανάλυση του Λυριντζή μάς ενδιαφέρει, μάς αφορά γνωστικά και πολιτικά, όχι μόνο επειδή είμαστε στα Βαλκάνια, όχι μόνο επειδή φωτίζει και τον δικό μας "εκσυγχρονισμό", αλλά και επειδή μετά τα τραγικά γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου βλέπουμε τις προ-καταλήψεις αυτές, κι άλλες σαν κι αυτές, να ενεργοποιούνται με καταστροφικά αποτελέσματα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Lynn Hunt, «History Beyond Social Theory», στο David Carrol (επιμ.), *The States of «Theory»: History, Art, and Critical Discourse*, Stanford University Press, Στάνφορντ, Καλιφόρνια 1990.
2. Clifford Geertz, «Anti Anti-Relativism», στο Geertz, *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*, Princeton University Press, Πρίνστον, Νέα Υερσέη 2000.